

УДК 378.013.77

МОЖЛИВИЙ ШЛЯХ ДО ВІДРОДЖЕННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Гапон Е.В., Гапон В.І., Ремзі І.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті науково обґрунтований можливий шлях до відродження високоякісної державної освіти в Україні. Розглянуті труднощі практичної реалізації системного структурування змісту освіти та втілення інтегрованих дисциплін в навчальні плани.

Ключові слова: високоякісна освіта, системне структурування змісту, інтегровані дисципліни.

ВОЗМОЖНЫЙ ПУТЬ ВОЗРОЖДЕНИЯ КАЧЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Гапон Э.В., Гапон В.И., Ремзи И.В.

В статье научно обоснован возможный путь возрождения высококачественного государственного образования в Украине. Рассмотрены трудности практической реализации системного структурирования содержания образования и внедрения интегрированных дисциплин в учебные планы.

Ключевые слова: высококачественное образование, системное структурирование содержания, интегрированные дисциплины.

POSSIBLE WAY TO RESUMPTION GOOD QUALITY EDUCATION IN UKRAINE

E.V. Gapon, V.I. Gapon, I.V. Ramsey

Possible way to resumption good quality state education in Ukraine is scientifically grounded. The difficulties of practical realization of systematically structured education contents and introduction of integrated subjects into the curriculum are considered.

Key words: good quality education, systematically structured contents, integrated subjects.

Постійне діалектичне протиріччя поміж інерційністю та необхідністю удосконалення навчально-виховного процесу (НВП) у державній школі України сьогодні вирішується шляхом його адміністративного реформування «зверху» у напрямку Болонського процесу за визнання його самодостатнім [1]. Несприятливим фоном слугує тотальна криза конче розшарованого та деморалізованого суспільства. Але ненауковий, зокрема ідеологізований підхід і неврахування власних умов, ігнорування національних традицій і стану економіки спричинили лише «зайві клопоти» [2] та зруйнували наявну державну школу [3, 4]. Тому актуальним є першочергове наукове обґрунтування шляхів відродження освіти за врахування власного та світового досвіду. Розгляд наукових шляхів відродження освіти України складає **мету** даного дослідження.

Сучасний рівень світових державних систем освіти головною ознакою має зміну екстенсивного (кількісного) шляху розвитку на інтенсивний (переважно якісний). Останній є більш складним і тому потребує значно кращого та бажано об'єктивного наукового, спочатку теоретичного, а далі – організаційно-методичного (технологічного), інформаційного, матеріально-технічного та кадрового забезпечення. Таке відносно освіти слідство має загальноцивілізаційна ознака фази розвитку світового суспільства, що висвітлена відомою тезою: «сьогодні наука постає безпосередньою виробничою силою».

Аналіз за численними публікаціями практичної діяльності й об'єктивного стану сучасної вітчизняної школи, як загальноосвітньої, так і вищої, дозволяє дійти висновку, що підвищення якості НВП потребує якісно нового функціонування усіх головних ланок шкільної дидактичної системи [5]. Та неодноразово доведений теоретично висновок про необхідність системного підходу [5, 6] до вирішення головних протиріч НВП у плані свого практичного застосування стикається з на цей час нездоланими труднощами. Зазначимо, що системний підхід означає поєднання окремих протиріч у сумісність водночас і разом вирішуваних. Інакше, системний підхід означає вихід проблеми протиріч розвитку НВП на міжпредметний, міждисциплінарний рівень.

Якісному оновленню підлягає насамперед професійний суб'єкт НВП – вчитель, викладач. Його власні знання не можуть лишатися вузькоспеціальними, як у вчителя-предметника, а мусять забезпечити ерудицію у головних сферах сучасних фундаментальних знань. Отже, вони мають мати ознаку широкого профілю, що сприяє ситуативно творчому мисленню й оновленню організаційних і процесуальних вмінь і навичок педагогів. Вказана необхідність поліпредметних знань не менше, ніж викладачів, стосується педагогічних менеджерів. Удосконалення тезаурусу всієї керуючої ланки НВП має спричинитися до якісного оновлення діяльності іншого суб'єкта – учнів, студентів. Отже, тільки разом обидва оновлені суб'єкти стануть здатними до дійсно «нових технологій навчання». Водночас з'явиться можливість удосконалити третю вирішальну ланку – зміст освіти. Зауважимо, що зробити це треба не за рахунок кількісного перерозподілу наявного навчального часу поміж угрупованнями (науково-природничі, гуманітарно-суспільні) чи окремими предметами, що має обмежені і подекуди вже використані можливості, а за рахунок системного подолання міждисциплінарних протиріч і структурного оновлення навчальних планів, що надає НВП нової якості: містить значно більші можливості інтенсифікації праці обох суб'єктів. Ці можливості криються у поглибленні міжпредметних зв'язків, що завжди існували у сталій школі. Але сьогодні їх рівень вже недостатній для нагально актуального усунення помітних втрат часу та рівня засвоєння знань учнів за рахунок міжпредметних неузгоджень. Лише системне структурування змісту освіти замість предметного здатне забезпечити максимальне ущільнення за часом викладання-засвоєння сукупного навчального матеріалу з заданими (стандартом освіти) обсягом і контрольованим рівнем засвоєння. Суть такого ущільнення полягає у виявленні й усуненні зайвих і дублюючих складових змісту окремих дисциплін: у цільному сукупному змісті лишаються лише фундаментальні поняття за їх найбільш вдалої, тобто міждисциплінарної та міжнаукової інтерпретації.

Розгляд умов практичної реалізації системного підходу до структурування й ущільнення змісту освіти, по-перше, повертає до вихідної думки про нову якість організуючо-керуючої ланки НВП у

органічному поєднанні з навчальною діяльністю виконавчої ланки, а разом – суб'єкт-суб'єкту НВП. А по-друге, власно структуризація змісту, тобто знань, умінь, навичок (ЗУН), що передбачає поєднання ЗУН, притаманних окремим науковим чи гуманітарним дисциплінам, в єдине ціле знання, потребує створення об'єктивної основи для порівняння з метою наступного поєднання. За аналогією з простими дрібними числами (математичне) перш ніж скласти числівники, їх треба привести до загального знаменника. Перше змушує ще раз підкреслити доступність суттєвого удосконалення змісту освіти лише якісно новому викладачу-поліпредметнику з похідним від нього учнем, студентом. А друге стикається з досі не вирішеною проблемою створення єдиної науки про людину за назвою антропологія (широкий зміст) [6, 7, 8]. Втілення останньої сьогодні неможливе за відсутності єдиної парадигми (вихідних положень методологій досліджень) точних природничих і «неточних» гуманітарних, а тому – природньо-наукових і суспільних «наук» за претензій та наближень останніх до науки заради привласнення її авторитету та статусу [8].

Отже, маємо замкнене коло діалектичних протиріч. Воно не нове у розвитку світових дидактичних систем. Історії педагогіки відомі спроби його розв'язання, зокрема стосовно ведучої вчительської ланки. Досить посперитися на досвід вальдорфської педагогіки [5]. Сьогодні лише початкова школа має за основу єдиного поліпредметного вчителя-вихователя. Середня, старша, вища школи сталого руху в цьому напрямку так і не виявили: масовий вчитель чи викладач лишається «монопредметником». Він звик до предметного структурування в межах лише своєї дисципліни. Вища школа України, що перейшла на західні ринкові засади підготовки «дешевих» викладачів для себе (магістрів) і середньої школи (бакалаврів), не здатна подолати специфічне для будь-якої вищої школи протиріччя поміж широкопрофільною та вузькоспеціалізованою підготовкою: для цього потрібні помітно більші бюджетні асигнування, ніж за вимогами МВФ. Наприклад, на рівні вітчизняної школи недалекого (за часів соціально орієнтованого суспільства) минулого, що обумовило всесвітньо визнаний високий рівень підготовки спеціалістів. Тому сучасний масовий її випускник задля набуття якості поліпредметника змушений самостійно підвищу-

вати свою кваліфікацію шляхом засвоєння на належному і приблизно однаковому рівні знань ширшого профілю, ніж здешевленого «вузько спеціалізованого» (американський принцип, запозичений «старим світом» у «нового») навчання у державній школі. А це далеко не всім «під силу». Отже, школа сучасної України стикатиметься з додатковими труднощами на шляху реалізації означених потенційних можливостей інтенсифікації НВП.

Зазначимо, що системно вирішений НВП не потребує підвищення фізичної та психічної напруги – звичної прямої інтенсифікації праці його суб'єктів. Системна якість досягається виключно за рахунок оптимізації (за критерієм максимуму кількісно-якісних навчальних досягнень за одиницю часу) науково організованої праці (НОП) та взаємодії всіх ланок будь-якої дидактичної системи, насамперед обох суб'єктів (вчителів і учнів) та опосередковуючого їхнє спілкування змісту освіти. Отже, системний шлях не пов'язаний з загрозою втрати здоров'я суб'єктами НВП, але зумовлює відповідне ускладнення останнього за рахунок помітного підвищення вимог до усіх системно взаємодіючих ланок [9]. Неминучі втрати за рахунок їх недосконалості у реальній дидактичній системі за оптимізованої інтенсивної системи будуть більш помітними, ніж у спрощеній і менш досконалої екстенсивної, особливо за ненаукових (ідеологічних) втручань у організацію НВП. Тому пам'ятаємо: за врахування витрат, що залежать від багатьох факторів, як об'єктивних, так і суб'єктивних (повний аналіз складає предмет окремого дослідження), практичний вигравш від оптимізації реально функціонуючої дидактичної системи завжди менший за потенційний для її спрощеної моделі [5].

Таким чином, за науково виправданий напрямок відродження освіти в Україні можна вважати безболісну інтенсифікацію НВП у державних шкільних закладах. Вона не обминає оновлення навчальних планів. Але останнє за наукового системного підходу означає впровадження гнучкого системного структурування змісту освіти замість консервативного предметного. Сьогодні воно пов'язане з поширенням якісно нових структурних утворень, що отримали назву інтегрованих дисциплін [9, 10]. Широко обговорюваний якісний перехід від поширених за кількістю до кількісно обмежених інтегрованих навчальних дис-

циплін можна вважати за радикальний шлях подолання загострених міждисциплінарних, а ширше – міжпрофесійних протиріч. Зауважимо, що цей шлях є цілком погодженим з природною діалектикою розвитку дидактичних систем. Так, наявна тенденція диференціювання кількісно зростаючих під час дослідження складних явищ фактичних знань про них за мети ідеалізованого (на моделях) наукового аналізу знаходить своє відображення в появі на стиках існуючих наук нових наукових напрямків. Останні, у свою чергу, сприяють народженню нових дисциплін у НВП. Але ця за вибитком аналітична тенденція у дидактиці, що народжує екстенсивний шлях розвитку НВП, не може тривати нескінченно. Невблаганність обмеженого часу соціалізації людини у онтогенетичному циклі її розвитку обумовлює необхідність аналітичну тенденцію поєднати з синтетичною. Отже, діалектика розвитку стосовно НВП полягає у періодичному поновленні рівноваги, що порушується за рахунок дії протилежних тенденцій. Тому подрібнення (диференціювання) й кількісне зростання (поява додаткових дисциплін) згодом має потупитись укрупненню (інтегруванню) та появі якісно нового фундаментального, тобто системно структурованого навчального матеріалу.

Можна погодитись, що складний процес розробки змісту освіти за історично та суспільно обумовленої мети виховання є першочерговим завданням педагогіки, що передує «новим технологіям» і формам виховання. На жаль, цей процес не завжди є об'єктивним і детермінованим (за першого наближення – для спрощеної моделі) науковим чи навіть стихійно випадковим ринковим. Він подекуди відверто суб'єктивно чи ідеологічно упереджений. Але в усякому разі вирішення питання «чому навчати» за інформаційного засмічення-та лукавих «подвійних стандартів» робить актуальною науково-практичну розробку системно інтегрованих дисциплін. Кількість останніх, що складають коло держстандарту, бажано мати суттєво обмеженою, а якість – належною. Така велика праця майже не по силам окремому педагогу. Вона потребує узгоджених зусиль педколективів «одномумців». Тому нами пропонується поняття «інтегрування» мислити досить широко, вкладаючи в нього сенс від вузького (поєднання змісту двох суміжних дисциплін) до необмежено поширеного (поєднання складного угруповання наук

за попереднього «приведення до спільного знаменника» різноточних даних у єдиний змістовий комплекс). Таке поширення дозволить, на нашу думку, у ході становлення поступово нарощувати ступінь інтеграції дисциплінарних утворень. Тоді не виключена можливість шляхом крайнього переходу розокремлений за науками з різними парадигмами предметний підхід наблизити до бажаного всеохоплюючого (системного). Зокрема, вбачається можливим зняти шляхом зближення природничої та гуманітарної парадигм протиріччя поміж аналітико-синтетичним науково-природничим і гуманітарним цілісним розглядом педагогічних явищ, що належать до сфери «людина – людина» [7, 8].

Сьогодні інтегровані навчальні дисципліни виникають насамперед там, де об'єднання вже назріло, підготовлене попередніми дослідженнями та пройшло апробацію педагогічним досвідом, а також не зустрічає непоборних адміністративних перешкод. Вже існують приклади більш-менш чітко окреслених об'єднань змісту у недалекому минулому незалежних навчальних дисциплін чи їх часток [9, 10]. Досить послатися на відносно нову дисципліну „Сучасна екологія”, яка поєднала у собі дані, які раніше складали розділи фізики, хімії, біології, географії, геоекології, політекономії, соціології тощо, за узагальнення окремих висновків і досягнутих результатів на філософському (біосферному, ноосферному, космічному) рівні. Здійснене інтегрування знань задля сфери «людина-природа» сьогодні виглядає багатообіцяючим і вже знаходить своє практичне застосування у НВП [10]. Про аналогічні спроби задля найскладнішої сфери «людина-людина» розмови точаться дуже давно, принаймні півтора століття, але «віз і нині там...». Але це тема нашого наступного дослідження. Сьогодні ж це – здебільшого попарно інтегровані структурні утворення на зразок читаних авторами курсів «Педагогіка та психологія вищої школи», «Професійно-прикладна фізична підготовка» [9] тощо. Не всі з них набули виразної форми системно інтегрованих, трапляються слабо узгоджені та навіть протирічні результати. Але більшість містить фактичний матеріал, що за свого наукового узагальнення здатний слугувати доказові доцільності запровадження системно інтегрованих структурних угруповань. Вони свідчать про їх придатність щодо відродження високоякісної освіти в Україні.

Висновки. Науковий системний підхід до оновлення освіти надає шкільному НВП нову якість, що обумовлює значні потенційні можливості його інтенсифікації. Практична реалізація цих можливостей потребує якісно нового рівня функціонування усіх головних ланок дидактичної системи. Перш за все потрібні поширені (поліпредметні) знання педагогів-викладачів і менеджерів, а також оновлення навчальних планів шляхом системного структурування змісту освіти та запровадження в НВП інтегрованих угруповань дисциплін за поступово нарощуваного ступеня інтегрування. Існуючі приклади системно інтегрованих угруповань змісту освіти значною мірою довели свої переваги і тому переконують у доцільності свого застосування щодо відродження високоякісної освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти. // Освіта України, – К.: 2002. № 21.
2. Оконь В. Введение в общую дидактику. Пер. с польск. – М., ВШ, 1990. – 382 с.
3. Разумовский В.Г. Отечественная школа: взгляд со стороны. // «Педагогика», – М.: 1992, № 9-10. – с. 3-7.
4. Доценко В.С. Пятое правило арифметики. // Наука и жизнь. – М.:2004. №12. <http://mk.semico.ru/nkj1204.htm>
5. Гапон Е.В., Гапон В.І. Можливості системного підходу до реформування освіти в Україні. // Наук. зап. каф. педаг. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Вип. XI – X.: Основа, 2004. – с. 34-41.
6. Ломов Б.Ф. Система наук о человеке. – В кн.: Вопросы общей, педагогической и инженерной психологии. – М.: Педагогика, 1991. – с. 30-50.
7. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. / Пед. соч. В 6 томах. – М.: 1990. – Т. 5.
8. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 384 с.
9. Ремзі І.В. Інтегративні властивості проф.-прикл. фізичної підготовки. // Наук. зап. каф. пед. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Вип. XI – X.: Основа, 2004. – с. 169-176.
10. Корсак К. Інтегровані предмети проти профанації. // Науковий світ. – К.: Бюлетень ВАК України, 2002, № 11. – с. 12-13.